

Тетяна ЧАГОВЕЦЬ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Наталія СІНОПАЛЬНИКОВА
кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди (м. Харків)

ВПЛИВ АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯМ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Однією з найважливіших проблем сучасного початкового навчання та логопедії є ефективне формування писемного мовлення у молодших школярів, особливо у тих дітей, які знаходяться в «зоні ризику» виникнення дисграфій та дислексій.

Аналітико-синтетична діяльність є центральним компонентом процесу оволодіння писемним мовленням, оскільки вона забезпечує здатність дитини аналізувати й синтезувати мовні одиниці, що є основою для розвитку мовленнєвих та писемних навичок. Зважаючи на те, що сучасна освіта вимагає високого рівня володіння писемним мовленням як інструмента комунікації, дослідження зв'язку аналітико-синтетичної діяльності з формуванням письма набуває актуальності. Вирішення цієї проблеми є важливим для створення ефективних методик навчання та, за потреби, корекції писемного мовлення.

Проблема формування писемного мовлення в дітей привертала увагу багатьох дослідників. Зокрема, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Н. Чередниченко зазначали, що розвиток усного мовлення безпосередньо впливає на оволодіння навичками письма, а порушення письма можуть бути вторинними до порушень усного мовлення [1; 2; 3]. Так, Н. Голуб, Е. Данілавичутє, Ю. Пінчук у своїх дослідженнях акцентували увагу на тому, що недостатній рівень аналітико-синтетичної діяльності, зокрема у фонематичній сфері, є основною причиною труднощів у навчанні письма [3].

Водночас багато аспектів, таких як вплив аналітико-синтетичної діяльності на морфологічний та синтаксичний рівні письмового мовлення,

залишаються малодослідженими, що створює прогалини в теоретичній базі та практичних підходах до корекції.

Метою дослідження є здійснити теоретичний аналіз спеціальної літератури та визначити роль аналітико-синтетичної діяльності у процесі формування писемного мовлення в дітей, зокрема тих, які мають порушення мовлення.

Писемне мовлення, на відміну від усного, потребує високого рівня узагальнень, аналізу та синтезу елементів мови, таких як звуки, букви, склади, слова й речення. Для того, щоб успішно оволодіти навичками письма, дитина повинна розвинути аналітико-синтетичні вміння у кількох ключових сферах. Розглянемо основні з них:

Аналітико-синтетична діяльність у фонетико-фонематичній сфері. Орієнтуючись на дослідження Ю. Пінчук, Є. Соботович, В. Тищенко, одним із базових елементів писемного мовлення вважаємо здатність дитини аналізувати звуковий склад слів. Це передбачає вміння розбивати слово на окремі звуки (фонеми) та співвідносити ці звуки з відповідними графічними символами. Важливою є здатність синтезувати звуки для утворення складів і слів [3, с. 230].

Діти з недостатньо сформованою аналітико-синтетичною діяльністю часто мають труднощі з фонематичним слухом і сприйманням. Це призводить до помилок на етапі звукового аналізу та синтезу, що, в свою чергу, ускладнює формування писемного мовлення. Зазвичай, коли дитина плутає схожі за звучанням фонеми або не здатна розбити слово на окремі звуки, це унеможлиблює або значно утруднює формування навички письма [4].

Морфологічні узагальнення як складова аналітико-синтетичної діяльності. На думку Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередниченко, оволодіння письмом вимагає не лише навичок фонетичного аналізу та синтезу, а й засвоєння правил граматики, що передбачає узагальнення на рівні морфологічних елементів мови: коренів, префіксів, суфіксів тощо. Для успішного формування писемного мовлення необхідно, щоб дитина могла аналізувати структуру слова, виділяти його морфеми й синтезувати нові слова або форми слова на основі правил граматики [2, с. 189]. Порушення аналітико-синтетичної діяльності у сфері морфологічних узагальнень може призвести до таких помилок, як неправильне вживання

відмінкових або дієслівних форм, пропуски чи додавання зайвих морфем. Це свідчить про необхідність розвитку морфологічного аналізу в дітей для успішного оволодіння письмом.

Синтаксичні структури та аналітико-синтетична діяльність. Під час оволодіння письмом дитині необхідно не лише засвоїти окремі слова й форми, але й навчитися будувати складні синтаксичні структури – речення й тексти. Це вимагає здатності аналізувати зміст висловлювання, синтезувати його з окремих компонентів і впорядковувати ці компоненти відповідно до правил синтаксису. Аналітико-синтетична діяльність у цій сфері передбачає розуміння ієрархії елементів речення, їх граматичних зв'язків і узгодження. Порушення у цій сфері призводять до побудови аграматичних речень, невміння правильно узгоджувати слова та використовувати відповідні граматичні конструкції. У дітей із труднощами в аналітико-синтетичній діяльності часто спостерігаються складнощі в побудові послідовних, логічно зв'язаних текстів.

Когнітивна основа аналітико-синтетичної діяльності. Дослідження В. Тищенко підтверджують, що аналітико-синтетична діяльність розвивається на основі загальних когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять, мислення. Для формування письмового мовлення дитині необхідно вміти утримувати у полі уваги кілька елементів одночасно, пам'ятати правила, які регулюють їх використання, і застосовувати ці знання на практиці [1]. Діти з несформованістю цих когнітивних процесів мають проблеми у процесі опанування писемним мовленням. Вони слабо концентруються на завданнях, мають обмежену короткочасну пам'ять для запам'ятовування правил або складних граматичних конструкцій, що безпосередньо впливає на здатність до аналізу й синтезу на письмі.

Вищезазначені види аналітико-синтетичної діяльності у разі не сформованості на початок шкільного навчання будуть створювати для дитини утруднення в опануванні письмом. Тому, на початку навчання писемному мовленню або в ситуації виникнення порушень писемного мовлення необхідно проводити роботу з формування чи розвитку визначених напрямів. Корекційно-розвивальні програми, спрямовані на розвиток аналітико-синтетичної діяльності у дітей з порушенням письма, повинні враховувати всі зазначені аспекти: фонетичний, морфологічний, синтаксичний та когнітивний. Така робота може включати вправи на

розвиток фонематичного аналізу, вправи на морфологічний аналіз і синтез, побудову речень і текстів, а також когнітивні тренування на розвиток уваги, пам'яті та мислення.

Отже, зв'язок між аналітико-синтетичною діяльністю та формуванням писемного мовлення є ключовим для розуміння труднощів дітей, які мають порушення писемного мовлення. Розробка ефективних методик, що базуються на розвитку аналітико-синтетичних умінь у різних мовних сферах, може суттєво покращити процес навчання письма у таких дітей. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на вивчення впливу аналітико-синтетичної діяльності на розвиток конкретних компонентів письма, а також на розробку індивідуалізованих програм навчання для дітей з різними типами мовленнєвих порушень.

Список використаних джерел:

1. Ласточкина О. В., Турко М. В. Типологія порушень писемного мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Суми, 15 лютого 2019 р.). Суми. ФОП Цьома С. П., 2019. С. 36–39. URL: https://fc.sspu.edu.ua/files/doc_files/2019/1/Сучасні_проблеми_логопедії_та_реабілітації_2019_04fee.pdf#page=37 (дата звернення: 10.10.2024).
2. Новак О. М. Психологічні аспекти писемного мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2011. Вип. 2. С. 184–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2011_2_24 (дата звернення: 10.10.2024).
3. Пінчук Ю. В. Наукові засади формування навички фонематичного аналізу слова у дітей з вадами мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: ПП Медобор-2006, 2005. Вип. 5. Т. 2. С. 227–238. URL: <https://fkspp.at.ua/Bibl/Dr5-2.pdf#page=227> (дата звернення: 10.10.2024).
4. Чередніченко Н. В. Типи та механізми дисграфічних помилок у писемному мовленні молодших школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Серія. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. №. 19. С. 94–102.